

մէկը ըսել որ մէկը յիշել. «Արդարաւորապէս արեւակիկն արեւելիքն կոչուած է ան»:

Մեր պատմութեան էջերը զարդարող Ս. Կոյսին նմանող կիներ եղած են: Մեր Առաքելական Ս. Եկեղեցիին հիմը դրուած պահուն անոր առաջին շաղախը շինուած է Ս. Սանգուիստի արիւնով. երկրորդ անգամ վերանորոգուելու տաւն Ս. Խոսրովիգուիստի ծառայութիւնը մեծ եղած է: Մարիամանման Սահականոյն և Զուլկինքու ծնունդներն են, որ պաշտպանած և կանգուն պահած են այս Եկեղեցին: Այսօր, հայ մայրեր, հայ ազգը ամէն ժամանակ-

ներէ աւելի փրկիչներու պէտք ունի. Տալու էք ազգին Վարդաններ և Վահաններ:

Բայց պէտք է գիտնալ որ ազգին կարացաններ ծնանելու համար պէտք է եղիսարէթներ ըլլալ, Տիրոջ մօրը առջև խոնարհող, անոր մեծութիւնը ճանչցող, անոր բովանդին պտուղը օրհնող, անոր երկրպագող և զայն փառարանող ըլլալ, Տիրոջ մօրը հետ բարեկամանալ՝ ի պատիւ և ի փառս անոր Որդւոյն, Տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն:

ՆԵՐՍԷՍ ԱԻ. ՔՀՆ. ԹԱՎՈՒԳՃԵԱՆ
Հաղկոյ

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ

Ի Ս. ԳԻՐՍ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Քննեցիք զԳիրս: (Յ՝ 5, 39):

Զ.

ՓԱՌՔ Ի ԲԱՐՁՈՒՆՍ ԱՍՏՈՒԾՈՅ:

Արդ, յունարէն ձեռագիր օրինակք երկու պէսպէս ընթերցուածս կ'ընծայեն, որք են՝

1. Փառք ի քարձուն Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն.
2. Փառք ի քարձուն Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, և ի մարդիկ հաճութիւն.
3. Փառք ի քարձուն Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութեան:

Երկրորդ ընթերցուածն միաբան է առաջնոյն, և այլակերպէ լոկ յաւելմամբ և չաղկապին, որ և է սովորական ընկալեալն: Իսկ նորագոյն քննական հրատարակութիւնք Ն. Կ. ի գնահատմամբութիւնն կ'ընծայեն երրորդ ընթերցուածոյն:

Հ.— Ո՛վ աղչութեանս. ըստ այսմայն— չտի պարզ է՝ խնդիրն:

Մ.— Ո՛չ, բարեկամ, այլ մանաւանդ բաւական չփոթ և բաղմամբ, այնպէս զի նոյն իսկ քննիչք բնագրի նոր կտակարանի յայսմ մասին չեն միաբան:— Արդ, որպէս տեսցի, զառաջին կամ երկրորդ ընթերցուածն, որ ընկալեալն է, ունին բաղմամբիւ, թէ՛ բաւական հին թէ՛ յետագոյն ժամանակի յունական ձեռագիրք, որպէս

և գրեթէ համօրէն Հարք Եկեղեցոյ և այլեւայլ թարգմանութիւնք, յորոց կարգի և Հայերէն թարգմանութիւնն: Իսկ երրորդ ընթերցուածոյն վկայք առաւել զօրութիւնն, հնագոյն և ընտրեալագոյն, այսինքն՝ Սինէական ձեռագիր օրինակն Աստուածաշունչ Մատենի (Գ. դար), Վատիկանեան (Գ. դար) և Աղեքսանդրեանն (Ե. դար), ընդ որս, գէթ ըստ մասին, միաբանին նաև հին Լատինական թարգմ., որպէս և Վուլգատա կոչեցեալ Լատիներէն պաշտօնական թարգմանութիւնն: Վասն որոյ այժմու նշանաւորագոյն բնագրաքննիչք, բացէ ի բաց մերմեղով զառաջին և վերկրորդ ընթերցուածն, միաբան և համաձայն հնագոյն և ընտրեալագոյն յունարէն ձեռագիր օրինակաց և Լատինական թարգմանութեանց, իբրեւ նախամեծար և ստոյգ սկզբնական ընթերցուած կ'ընդունին զերրորդն, այս է՝ (ճշգրիտ թարգմանութեամբ)

«Փառք ի քարձուն Աստուծոյ,

և յերկրի խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութեան:

Եւ այսց կարծեաց հաւանիմ և էս:

Հ.— Սակայն խնդիր այն է՝ թէ՛ զիսկ մեկնելի և ճշգրիտ իմանալի է այս աստուծու: Զի բուն զօրութեան բանից հասու լինել անձկացեալ և մ:

Մ.— Արդարեւ, առ այս զիտունք չըմիաբանին ի կարծիս: Ոմանք գնեն ի մարդիկ, այլք՝ ի մարդիկ, կամ ի միջ մարդիկ, և զարձեալ այլք՝ մարդիկ (տրական), հանգունակցութեամբ Լատինական թարգ-

մանութեան եւ Վուլգատաի՝ որ ունի՝ (in) hominibus bonae voluntatis = «մարդկան բարի կամաց», այսինքն՝ մարդկան որք յօժար են ընդունել զառ ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի յԱստուծոյ պարգեւեալ խաղաղութիւնն: — Այլ սակայն աւելորդ համարիմ ի մէջ բերել զայլ պէսպէս մեկնութիւնս: Կարեւորագոյն թուի ինձ նախ քան զամենայն ի քնին առնուլ բանից յօրինուածն, եւ խնդրական բառից նշանակութիւնն ճշգրտել՝ ստուգել:

1. «Փառք ի քարծունս Աստուծոյ» պարզ եւ զիւրմաց է. միայն թէ զօրութեամբ յաւելլի է՝ ե զկնի «փառք» բառին:

2. «Յերկիր» արդեօք արական, կամ ներգոյական առնի է: Յունարէն բնագիրն ունի ինչ չոյս, որ այլուր ի Հայուս առհասարակ թարգմանի յերկրի, զ. օր. Մթ 6, 10, 28, 18: 1 Կր 8, 5: Եփ 3, 15: Եր 12, 25. Իսկ ի Յունին յաճախագոյնս վարի որոշեալ յօդու՝ ինչ չոյս չոյս, զ. օր. Մթ 9, 6: 16, 19: 18, 18. 19: 23, 9. 35: Դկ 5, 24: 18, 8: 21, 25, եւ այլ բազում տեղիս, ուր Հայն միշտ յերկրի թարգմանէ: Ըստ այսմ յերկիր թարգմանութիւնն ի Դկ 2, 14 անձգիրտ է, եւ թուի թէ՛ արդասիք անփութութեան, եւ կամ, հաւանական կարծեօք, վրէպ մեկնութեան, եւ այն՝ թերեւս ընդ ազգեցեութեամբ Ասորական թարգմանութեան: Զիւրք եւ իցէ, այն ստոյգ է՝ թէ ի հրեշտակային երգն ինչ չոյս պարտ է, առանց երկմտութեան, թարգմանել յերկրի:

2.— «Խաղաղութիւն» թարգմանութիւն է յունական բառիս εἰρήνη որ ի Ս. Գիրս Ն. Կ. պէսպէս նշանակութեամբք ի կիր արկեալ է.

(ա) նախ կը նշանակէ ընդհանրապէս, քաղաքական մտօք, խաղաղ վիճակ, հանդարտութիւն, ապահովութիւն եւն. զ. օր. Դկ 11, 21: 14, 32 եւ այլուր:

(բ) խաղաղութիւն ի մէջ մարդկան իւրաքանչիւր, զ. օր. Մթ 10, 34. Դկ 12, 51, եւն.

(գ) խաղաղութիւն, իբրեւ փրկութիւն եւ օրհնութիւն, ներքին հոգեւոր մտօք. այսպէս՝ Յճ 14, 27: 26, 33: Հն 5, 1: 10, 15: Եփ 6, 15: Փի 4, 7: Կղ 3, 15, այլովքն հանգեւած.

(դ) խաղաղութիւն, իբրեւ բանաձեռնողութիւն եւ օրհնութեան, զ. օր. Մկ 5, 34: Դկ 7, 50: 10, 5: 24, 36: Յճ 20, 19:

21. 26: Հն 1, 7. նմանապէս յամենայն Առաքելական թուղթս, ի սկիզբն եւ ի կատարածի:

(ե) խաղաղութիւն, իբրեւ փրկութիւն եւ օրհնութիւն, արտաքին իմաստիւ, որպէս 1 թս 5, 3, մասնաւորապէս Մեսիական մտօք, զ. օր. Դկ 1, 79: 19, 38. 42: Գժ 10, 36: Եր 7, 2, եւ մասնաւորապէս 14 ի հրեշտակային երգն: Ըստ այսմ ի սմին վայրի խաղաղութիւնն կարի առաւել ընդարձակ մտօք ի կիր առեալ է քան զիսկ հասարակ խաղաղութիւն, եւ ճշգրիտակաւ նշանակէ զբովանդակ փոկութիւնն, փրկագործութիւնն (համանգամայն եւ գլխաւորական երանութիւնն), զոր Աստուած ի ձեռն ծննդեան եւ յայտնութեան Փրկչին յաշխարհս համօրէն ազգի մարդկան շնորհաց: Այս եւ զսոյնդունակ է խաղաղութիւնն — մանաւանդ թէ բուն իսկ Մեսիական փրկութիւնն, ոյր բարձրոյն է նորածին մանուկն Յիսուս —, զոր հրեշտակք աւետեցին մարդկան:

3. «Ի մարդիկ» թարգմանութիւն է Յունարէն բառին ἐν ἀνθρώποις, որ ἐν նախադրութեամբ արական է: Հանդոյն սմին թարգմանի եւ Գժ 4, 12 «ստուալ ի մարդիկ»: Այլ սակայն, ըստ բուն զօրութեան բանի, պարտէր թարգմանել, ի սմին վայրի, համեմատ Մթ 6, 3 «ի մարդիկս», (հհմտ. եւս Յոր 28, 13: Ամ 4, 13: Մք 7, 2: Եր 49, 15). կամ լուռ եւս ի մեջ մարդիկս:

4. Հուսկ յետոյ հաճութիւնն որով թարգմանեալ է բովանդանակ յունարէն εὐδοξία, որ ի Ն. Կ. պէսպէս մտօք վարի:

(ա) հաճութիւն, բարեխիտութիւն, մարդասիրութիւն. այսպէս Եփ 1, 5. 9: Փպ 2, 13. Իսկ Փպ 1, 15 Հայն զնէ «մտաշիրտութեամբ», այսինքն՝ սրտանց, բարի մըտօք, յօժարութեամբ.

(բ) կամք, որոշումն, զիտաւորութիւն, յառաջագրութիւն, որպէս Մթ 11, 26 զօր Հայն թարգմանէ «հաճոյ եղեւ» (Աստուծոյ), նոյնպէս Դկ 10, 21.

(գ) հաճութիւն, բարի կամք, հաճոյք: բուն տեղեանք եւն. զ. օր. 2 թս 1, 11, ուր Հայն ունի «զամենայն հաճութիւն բարութեան». Իսկ Հն 10, 1 փոխադրէ՝ կամքարձեալ Եր 12, 28, ուր Հայ թարգմանութիւնն է՝ «որով պաշտեմք զԱստուած հաճութեամբ», այսինքն Աստուծոյ հաճոյ օրինակաւ:—

Իսկ արդ, որպէս յիշեցի յառաջագոյն, ի հրեշտակային երգն թէ՛ հնուիթեամբ եւ թէ՛ ըստ պատշաճութեան իմաստի, մի միայն ուղիղ ընթերցումն է հաճութեան, համեմատ էսծուիչ Յունարէն ընթերցողոյն ձ. օրինակաց: Եւ միայն յետոյ ապա, ի Դ. կամ ի Ե. դարէն հետէ, մեկնիչք Ս. Գրոց եւ յունական ձեռնագիր մատենաք, որպէս եւ, հետեւողութեամբ նոցին, այլեւայլ թարգմանութիւնք (Ասորականք, Եթովպական, Խալտական եւն.), փոխանակելով զսեռական հաճութեան ընդ ուղղականին հաճութիւն թիւրեցին այլափոխեցին զիմաստ բանից երգոյս— Բայ յայսմանէ, ի հաստատութիւն ասացելոցս, զիտեղի է նաեւ յարձնականութիւնն կամ փոփոխ համեմատութիւնն որ կայ ընդ մէջ բառիցս

1. փառք եւ խաղաղութիւն,
2. ի քարձուսն եւ յերկրի, եւ
3. Աստուծոյ եւ ի մարդկան հաճութեան:

Ապա ուրեմն, համառօտ իսկ ասել, հրեշտակային օրհներգութիւնն մեկնելի է յայս ձեւ օրինակի.

Հրեշտակք կը հռչակեն ի գովութիւն Աստուծոյ՝ թէ՛ վասն ծննդեան եւ յայսնութեան Մեսիայի փառք եւ ի քարձուսն Աստուծոյ, այսինքն թէ՛ Աստուած փառաւորի ի վերնագոյն երկինս ի հրեշտակաց, եւ թէ այդ յերկրի խաղաղութիւն (փրկութիւն) եղեւ ի մէջ մարդկան, որք իւրեանց զարձիւ ի հաւատս (ՂԿ 1, 17. 76, 77) հաղորդ լինին փրկութեան եւ հաճոյ Աստուծոյ, այսինքն օրժանի հաճութեան Աստուծոյ, իբրեւ որդիք սիրելիք (հմտ. ՄԹ 5, 9, ԹՅ 1, 12, Հո 8, 15, Գղ 3, 26, Եփ 5, 1, Փպ 2, 15, 2 Պա 1, 4, 1 ԹՅ 3, 1 այլովին հանդերձ):— Ըստ այսմ օրինակի հրեշտակային օրհներգութիւնն ընթերցելի է այսպէս.

«Փառք ի քարձուսն Աստուծոյ, եւ յերկրի խաղաղութիւն ի(մէջ) մարդկան հաճութեան:»

Հ.— Ո՛վ զարմանալեացս. քանի՛ մեկին եւ պայծառ կ'երեւի ինձ այժմ հրեշտակային երգն: Արդ կատարելապէս խելամուտ եմ վսեմ եւ սքանչելի իմաստի նորին: Այժմիկ ամենեւին իսկ լուսաւորեցան միաքս եւ փարատեցան տարակուսանքս: Ապա ուրեմն միայն արժանաւորաց է, միայն աստուածահաճոյ մարդկան է խաղաղութիւնն:

Մ.— Այո՛, բարեկամ, միայն որք ծառայեն Քրիստոսի, հաճոյ են Աստուծոյ (Հո 14, 18. առ այլ հմտ. եւս Գծ 20, 19, Հո 6, 22, 12, 11 եւն.), սակայն ծառայել նորոգութեամբ Հոգւոյն, եւ ո՛չ հնութեամբ զրոյն (Հո 7, 6):

Հ.— Այժմ թէպէտ եւ միաք իմ լուսաւորեցան, բայց սակայն միանգամայն տրամուլեմամբ կը վրդովիմ, յորժամ մտախոհութեամբ կը զիտեմ զիրական վիճակ աշխարհիս...: Ապաքէն ո՛րչափ իրաւացի է բան մարդարէին թէ՛ «ո՛չ զոյ խաղաղութիւն ամպարչտաց» (Են 48, 22 եւ 57, 22):— Վա՛յ թշուառականացս, քրիստոնեայ անուանելոցս, եւ մանաւանդ աւա՛ղ եղկելոցս...:

Մ.— Գիտեմ, բարեկամ, զի՛նչ կը խորհիս: Դու միայն հաւատա՛ եւ յուսա՛, եզի հաւատքն քո եւ յոյս իցեն յԱստուած» (1 Պա 1, 21):— մի՛ վհատիր, այլ քովալերեալց, եւ ջանացի՛ր, յամենան զօրութենէ քումմէ, «հաստատուն կալ յոր ուսարդ եւ հաւատարիմ եղեր» զիտես ուստի ուսար, զի ի մանկութենէ զգիրս սուրբս զիտես, որ կարող են իմաստուն առնել զքեզ ի փրկութիւն ի ձեռն հաւատոցն որ ի Քրիստոս Յիսուս» (2 Տմ 3, 14-15). եւ անկասկած եւ յապահով լի՛ր թէ՛ հաւատքն մեր է որ յաղթէ աշխարհի (1 ԹՅ 5, 4-5):— Նա՛ մանաւանդ պարտէ մեզ ամենեցուն, քրիստոնէիցս, հանապաղ գուն գործել՝ ըստ Սրբոյն որ կոչեացն զմեզ՝ սուրբս լինել յամենայն զնացս մեր (1 Պա 1, 15), ցանկ ջանալ պատրաստել զանձինս մեր պատրազ կենդանի, սուրբ, հաճոյ Աստուծոյ, իբրեւ ի «խօսուն պաշտօնն» մեր (Հո 12, 1), եւ սգհետ երթալ արդարութեան, զհաւատոց, զսիրոյ, զխաղաղութեան» (2 Տմ 2, 22), առ ի արժանի լինելոյ այժմ «չմարտիս խաղաղութեան» յոր կոչեաց զմեզ Աստուած (1 Կր 7, 15), եւ զոր փրկին մեր Յիսուս Քրիստոս շնորհաց մեզ (ԹՅ 14, 27):

Եւ արդ, զուք երկոքինդ, սիրելի բարեկամք իմ, երթայք խաղաղութեամբ, եւ Աստուած խաղաղութեան եւ սիրոյ եւ զիցի ընդ ձեզ (2 Կր 13, 11):—

Հուսկ ուրեմն շնորհակալութեամբ հանդերձ ողջոյն տուեալ մեծարոյ Մենաւորին հրաժարեցաք ի միմեանց:

Յոպպե,

Ֆ. Յ. Մ.

Վ. Բ. Պ. Ա. Ե.

Սովնի ցախոց թիւ էջ 231 ա. ս. 21 ի վեր. հպատակ ընթերցի՛ր հաւատոց: